

Prawne regulacje sądownictwa arbitrażowego na Ukrainie jako skuteczny środek zażegnania sporów w handlu zagranicznym

Od zarania dziejów społeczeństwu ludzkiemu towarzyszą spory dotyczące wszystkich dziedzin życia – od prywatnych stosunków międzyludzkich aż do stosunków między państwami. Ludzkość na przestrzeni dziejów swojego rozwoju poszukuje najbardziej skutecznych metod zażegnania sporów. Historia zażegnania sporów ukazuje nam się dzisiaj jako historia wzajemnych stosunków między jej trzema formami: nieuniknioną (nielegalną), sądową i alternatywną.

Nie ulega wątpliwości, że najważniejszym środkiem ochrony praw osób prywatnych i prawnych jest sąd. Prawo do sądowej ochrony działa bezpośrednio i jest uznawane za fundament demokratycznego państwa prawa. Większość z powstających w społeczeństwie sporów załatwiana jest w dzisiejszych czasach przed sądem. Jednak sądy nie dadzą rady załatwić wszystkich sporów, brakuje im na to czasu i personelu. Przeciężenie organów sądownictwa niezalatwionymi sprawami jest tak ogromne, że sądy pilnie poszukują nowych, szerszych i bardziej zróżnicowanych form i postępowań dla załatdzania konfliktów. W swoich zaleceniach Komitet Rady Europy wielokrotnie podkreślał, że nadmierne przeciążenie sądów prowadzi do naruszeń praw stron konfliktu, wynikających z ram art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, gwarantującego rozpatrzenie sprawy przez sąd w rozsądnym terminie.

W innym kontekście rozwój alternatywnych metod zażegnania sporów traktować można jak papierek lakmusowy stanu rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, państwa prawa i demokracji. Polityka państwa w tej dziedzinie zależy od wielu czynników.

* Mykola Fedorowycz Selivon, profesor doktor nauk prawnych, członek Narodowej Akademii Nauk Prawnych Ukrainy, prezes Międzynarodowego Sądu Gospodarczego i Komisji Arbitrażowej do spraw morskich przy Izbie Przemysłowo-Handlowej Ukrainy.

** Tetjana Gennadijewna Sacharczenko, Zasłużony Prawnik Ukrainy, zastępca prezesa Międzynarodowego Sądu Gospodarczego i Komisji Arbitrażowej do spraw morskich przy Izbie Przemysłowo-Handlowej Ukrainy.

Należy wziąć pod uwagę poziom rozwoju gospodarki rynkowej, międzynarodowego przepływu towarów i usług, stopień ucywilizowania działalności gospodarczej, stan kultury prawnej i świadomości prawnej w społeczeństwie, zaufanie przedsiębiorców do siebie nawzajem i do osób trzecich, do których zwracają się w celu zażegnania konfliktów. Dlatego alternatywne (pozasądowe) metody załatwiania sporów, takie jak pertraktacje, mediacja i sądownictwo arbitrażowe, znajdują coraz więcej zwolenników.

Funkcjonowanie międzynarodowego sądownictwa arbitrażowego w sprawach gospodarczych i postępowania arbitrażowego jako instytucji prywatnego załatwiania sporów nie jest możliwe bez udziału państwa. Państwo musi przede wszystkim zalegitymizować działalność na swoim terytorium jurysdykcji, która jest alternatywą dla jurysdykcji państwowej. Literatura fachowa trafnie podkreśla tu, że postępowanie w sprawie odbywa się na terytorium jakiegoś państwa: akt zastosowania prawa postanowiony w wyniku postępowania musi być wprowadzony do porządku prawnego tego państwa i często również do porządku prawnego miejsca egzekucji tego postanowienia¹.

Na Ukrainie prawo do stosowania alternatywnych (pozasądowych) metod zażegnania sporów opiera się na art. 55 ukraińskiej konstytucji, w którego myśl każdy jest uprawniony do obrony swoich praw i wolności za pomocą dowolnych środków niezabronionych ustawowo. Wskazany wyżej przepis ukraińskiej konstytucji w swej systematyce pozostaje w związku z prawem do działalności przedsiębiorczej i prawem do użycia do niej własnych umiejętności i własności (art. 41 i 42 konstytucji) oraz i tworzy konstytucyjny fundament funkcjonowania postępowania arbitrażowego w sporach cywilnoprawnych i gospodarczych, którego podstawą jest wolność zawierania umów i autonomia woli stron umowy.

Trybunał Konstytucyjny Ukrainy opracował konstytucyjne podstawy sądownictwa arbitrażowego i w swoich orzeczeniach z 24 lutego 2004 r. nr 3-pp/2004 i z 10 stycznia 2008 r. nr 1-pp/2008 sprecyzował kilka pozycji prawnych, mających znaczenie doktrynalne dla dalszego rozwoju sądownictwa arbitrażowego w naszym kraju.

Po pierwsze, potwierdzono, że prawo stron sporu cywilnoprawnego lub gospodarczego do przekazania sprawy sądowi arbitrażowemu opiera się na cytowanych wyżej przepisach konstytucyjnych.

Po drugie, sądy arbitrażowe są instytucjami społeczeństwa obywatelskiego i spełniają ważną funkcję społeczną, są twórcami cywilnoprawnymi, nie orzekają i nie należą do systemu organów judykatury Ukrainy.

¹ С.А. Курочкин, Государственные суды в третейском разбирательстве и международном коммерческом арбитраже. – М., 2008. – С. 1.

Po trzecie, przyznanie stronom prawa do wyboru alternatywnej formy dla ochrony własnych praw i zwrócenie się do sądu arbitrażowego nie jest złamaniem konstytucyjnego prawa do obrony przez sąd.

Po czwarte, po zwróceniu się do sądu arbitrażowego prawo do ochrony sądowej zabezpieczone jest przez możliwość oddania w przewidzianych w ustawie przypadkach sprawy w ręce sądów państwowych przez doręczenie prośby o uchylenie wyroku sądu arbitrażowego lub wystawienie tytułu wykonawczego dla przeprowadzenia egzekucji orzeczenia sądu arbitrażowego.

Po piąte, możliwość do przekazania przez państwo sprawy z zakresu prawa cywilnego i gospodarczego do rozpatrzenia przed sądem arbitrażowym bazuje nie tylko na prawie krajowym, lecz ma także oparcie w prawie międzynarodowym, m.in. w ratyfikowanych przez Ukrainę umowach międzynarodowych.

Europejski Trybunał Praw Człowieka, stosując odpowiednie przepisy art. 6 EKPC w wielu orzeczeniach uznaje zwrócenie się do sądu arbitrażowego za zgodne z prawem, jeżeli rezygnacja z usług sądów krajowych następuje na drodze deklaracji woli stron.

Obecnie na Ukrainie zgodnie z prawem skutecznie funkcjonują dwa niezależne od siebie systemy sądownictwa arbitrażowego: IWSG, który prowadzi postępowania tylko w sprawach z handlu zagranicznego i sądów arbitrażowych dla załatwiania sporów wewnętrznych (sądy arbitrażowe wewnętrzne). Mimo iż opierają się one na tym samym prawie, oba systemy uregulowane są przez dwie oddzielne ustawy: Ustawę Ukrainy „O sądownictwie IWSG” (dalej: IWSGG) i Ustawę Ukrainy „O sądach arbitrażowych” (dalej: SGG), której art. 1 bezpośrednio wskazuje, że zakres działania tej ustawy nie obejmuje sądownictwa IWSG.

Każdy z tych podsystemów, uwzględniając kompetencje sądów specjalizuje się w określonych kategoriach spraw i posiada sędziów dysponujących odpowiednimi kwalifikacjami. Zebrano już pewne doświadczenia. Niestety – sądy wewnętrzne na Ukrainie od czasu uchwalenia ustaw nie mają o nich najlepszej opinii i w pewnym sensie zdyskredytowały tę skuteczną formę zażegnania sporów. Przyczyna tego nie leży jednak w braku tych ustaw, które są dość postępowe, lecz w niskim poziomie kultury prawnej, braku kryteriów doboru sędziów arbitrażowych oraz braku kontroli podczas tworzenia wewnętrznych sądów arbitrażowych i innych okolicznościach, które uwarunkowały wielokrotne przypadki naruszenia praworządności podczas działalności tych sądów. Wywodzi się to m.in. ze złamania ważnej zasady postępowania arbitrażowego – dobrowolności przy zawieraniu klauzuli arbitrażowej. Inne przyczyny to fakt, że sądy arbitrażowe rozpatrywały sprawy o stwierdzenie faktów o znaczeniu prawnym: o uznaniu prawa własności nieruchomości. Po rozpatrzeniu tych spraw potrzebna byłaby

egzekucja orzeczenia arbitrażowego, podjęta przez organy państwowe lub organy administracji samorządowej. Z tych względów państwo musiało znacznie ograniczyć kompetencje wewnętrznych sądów arbitrażowych.

Z tego powodu jesteśmy zdania, że w obecnej fazie społecznego rozwoju na Ukrainie, poziomie kultury prawnej *etc.*, istnienie tych dwóch systemów ma swoją rację bytu: zmiana prawa i orzecznictwa nie tylko nie ma sensu, ale jest też niedopuszczalna, przynajmniej tak długo, dopóki system sądownictwa arbitrażowego wewnętrznego nie zostanie zreformowany i ulepszony. W tym celu należy przede wszystkim rozwinąć mechanizm skutecznej kontroli państwowej nad tworzeniem i działalnością sądów arbitrażowych poprzez redukcję liczby sądów arbitrażowych (na Ukrainie istnieje już ponad 400 takich sądów) i ustalenie, że sądy arbitrażowe tworzone będą jedynie przy IHK i innych ogólnoukraińskich NGOs i tylko tam będą mogły działać. Po drugie, istnieje wiele rozmaitych powodów do dyskusji na temat wprowadzenia ostrzejszych kryteriów wyboru sędziów arbitrażowych.

Podczas gdy wewnętrzne sądy arbitrażowe dyskredytują się przez cały czas, od swego powstania, sądownictwo IWSG, reprezentowane przez IWSG przy IHK Ukrainy, zajęło godne miejsce w gronie europejskich instytucji arbitrażowych.

Wstępnym warunkiem stworzenia międzynarodowego sądownictwa arbitrażowego do spraw gospodarczych był fakt, że Ukraina jako członek ONZ już na początku lat 60. podpisała i ratyfikowała dwa podstawowe traktaty międzynarodowe w dziedzinie międzynarodowego arbitrażu gospodarczego: 22 sierpnia 1960 r. – Traktat ONZ o uznaniu i egzekucji zagranicznych orzeczeń arbitrażowych i 25 stycznia 1963 r. – Konwencję europejską o międzynarodowym arbitrażu handlowym. Jednak przez ponad 30 lat nie stworzono na Ukrainie żadnych międzynarodowych sądów arbitrażowych i patrząc obiektywnie, nie mogły one powstać. Przyczyną tego był monopol w handlu zagranicznym posiadany przez ZSRR. Sprawami takimi mogły zająć się jedynie specjalnie stworzone zrzeszenia i inne organizacje handlu zagranicznego. Prowadziło to do tego, że sądy arbitrażowe tworzone były dopiero i wyłącznie na poziomie federacyjnym (ZSRR).

Utworzenie międzynarodowego sądownictwa gospodarczego na Ukrainie było bezpośrednio związane z uchwaleniem ustawy Ukraińskiej SRR „O działalności handlu zagranicznego” z 16 kwietnia 1991 r. Ustawa ta opierała się na przepisach Deklaracji o suwerenności państwowej Ukrainy, na ustawie Ukraińskiej SRR „O gospodarczej niezależności Ukraińskiej SRR”. Przyznaje ona wszystkim podmiotom handlu zagranicznego (zarówno osobom fizycznym, jak i prawnym), niezależnie od formy własności i innych cech prawo do działalności w handlu zagranicznym. Działalność na rynku handlu zagranicznego jest niemożliwa bez gwarancji skutecznej ochrony praw i obowiązków

uczestników handlu zagranicznego w przypadku złamania przez jednego z partnerów gospodarczych powziętych przez siebie zobowiązań. W tym celu uchwałą Rady Najwyższej Ukrainy „O wejściu w życie ustawy Ukraińskiej SRR o działalności w handlu zagranicznym” zalecono IHK Ukrainy stworzenie sądu arbitrażowego do spraw handlu zagranicznego.

Prezydium IHK Ukrainy zastosowało się do tego zalecenia i uchwałą z 10 czerwca 1992 r. utworzono sąd IWSG przy IHK Ukrainy i przyjęto jego regulamin. Faktyczne prace nad organizacją jego działalności rozpoczęły się 11 sierpnia 1992 r., kiedy prezesem IWSG został członek Narodowej Akademii Nauk Prawnych Ukrainy, prof. Ihor Hawrylowytsch Pobirtschenko. Dwa lata później, decyzją prezydium IHK Ukrainy, utworzona została Komisja Rozjemcza dla spraw morskich, 25 sierpnia 1994 r. przyjęty został jej regulamin i lista poleconych sędziów arbitrażowych. Prezesem Komisji Arbitrażowej do spraw morskich został również I. H. Pobirtschenko.

Pierwsze postępowania przed IWSG przy IHK Ukrainy pokazały, że dla owocnego funkcjonowania międzynarodowego sądownictwa gospodarczego potrzebny jest mocny fundament prawny². Z tego powodu IHK Ukrainy, na podstawie ustawy wzorcowej UNCITRAL, stworzyło projekt ustawy Ukrainy „O sądownictwie IWSG”, przyjęty przez Radę Najwyższą Ukrainy 24 lutego 1994 r.

Szczególną cechą Ustawy o IWSG są jej dwa załączniki: przepisy o IWSG przy IHK Ukrainy i zarządzenie o utworzeniu Komisji Arbitrażowej do spraw morskich przy IHK Ukrainy. Umożliwia to tym instytucjom rozjemczym funkcjonowanie zgodnie z międzynarodowymi standardami i umocnienie demokratycznych zasad arbitrażu: prawa stron do stanowienia ciała orzekającego w sądzie, prawa do wyznaczenia rodzaju postępowania w sprawie, stosowanego w nim prawa, obowiązującej zasady postępowania i równości stron, zachowania poufności informacji o sporze, *etc.*

Według tych przepisów IWSG i Komisja Rozjemcza do spraw morskich przy IHK Ukrainy są niezależnymi, stale działającymi instytucjami arbitrażowymi. IHK Ukrainy zatwierdza jedynie regulaminy IWSG i Komisji Arbitrażowej do spraw morskich przy IHK Ukrainy, postępowanie mające na celu ustalenie opłat procesowych i wysokość innych wydatków sądu oraz wspomaga jego działalność.

Dzięki „staraniom, podjętym działaniom, odwadze i intelektowi prof. I.H. Pobirtschenki faza budowy międzynarodowego sądownictwa arbitrażowego na Ukrainie i jej ustawowych regulacji przebiegła bardzo szybko, prowadzone przez niego instytucje rozjemcze w krótkim czasie osiągnęły poważanie i rozpoznawalność w świecie. Za te zasługi, 3 sierpnia 2003 r. prezydium IHK Ukrainy przyznało I.H. Pobirtschenko tytuł

² I. Г. Побіртченко, Діяльність міжнародного арбітражу в Україні та його міжнародні зв'язки, Ж-л „Право України” 2011, №1, с. 10.

honorowego prezesa IWSG przy IHK Ukrainy i jednocześnie wyraziło zgodę na jego prośbę o zwolnienie z urzędu prezesa IWSG i Komisji Arbitrażowej do spraw morskich z powodu stanu zdrowia. Był on i jest nadal bez przesady guru naszego sądownictwa arbitrażowego i cieszył się niewątpliwym szacunkiem.

I.H. Pobirtschenko był wyrozumiałym, inteligentnym, mądrym człowiekiem, oddanym patriotą. Zakończył swoją ziemską drogę 6 kwietnia 2012 r. w wieku 88 lat. Do ostatniej chwili brał udział w działalności instytucji sądownictwa arbitrażowego i rozstrzygał spory. I.H. Pobirtschenko był pomysłodawcą i organizatorem międzynarodowej konferencji naukowo-praktycznej „Sądownictwo IWSG na Ukrainie i na świecie: wczoraj, dziś, jutro”, która odbyła się 24 – 25 maja 2012 r. i poświęcona była obchodom 20. rocznicy utworzenia IWSG przy IHK Ukrainy. Sam niestety nie dożył tej konferencji. W zaplanowanej przez niego konferencji wzięło udział ok. 190 przedstawicieli z 21 krajów świata, wśród nich prezesi 14 instytucji arbitrażowych z Europy i Azji, światowej sławy fachowcy z dziedziny sądownictwa arbitrażowego, znani naukowcy, przedstawiciele judykatury Ukrainy (sędziowie Sądu Najwyższego Ukrainy, Najwyższego Sądu Specjalistycznego Ukrainy do rozpatrywania spraw cywilnych i karnych, Najwyższego Sądu Gospodarczego Ukrainy), adwokaci i prawnicy.

W listopadzie ubiegłego roku, z okazji 90. urodzin I.H. Pobirtschenki postanowiono zorganizować coroczną międzynarodową konferencję jego imienia. W 2015 r. konferencja ta odbędzie się w dniu 13 listopada. Jednak najlepszym sposobem na zachowanie pamięci o I.H. Pobirtschenko będzie urzeczywistnienie działalności IWSG i Komisji Arbitrażowej w myśl zasad, które przyświecały jego życiu: profesjonalizmu, nieskazitелnej uczciwości, bezstronności, obiektywizmu i walki o sprawiedliwość.

Jak już wspomniano, ustawa o IWSG opiera się na międzynarodowych umowach ratyfikowanych przez Ukrainę (Konwencji o uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń arbitrażowych z 1958 r., Nowy Jork; Europejskiej konwencji o międzynarodowym arbitrażu handlowym z 1961 r.) i odpowiada tekstowi ustawy wzorcowej UNCITRAL o międzynarodowym arbitrażu handlowym w wersji z 1985 r.

Jak wiadomo, Komisja ONZ przeprowadziła w ostatnich latach obszerną analizę międzynarodowego prawa handlowego: dokonano podsumowania doświadczeń handlu międzynarodowego i orzecznictwa w sporach, przeprowadzono analizę problemów i rozmowy na temat porozumienia w celu stworzenia uzgodnionych ram prawnych dla sprawiedliwego i skutecznego rozwiązywania międzynarodowych sporów handlowych. Wynikiem tych prac stało się przyjęcie w 2006 r. zmian w ustawie wzorcowej UNCITRAL o sądownictwie IWSG i nowa wersja regulaminu arbitrażu UNCITRAL 2010, dotycząca arbitrażu *ad hoc*, tzn. sądownictwa arbitrażowego dla zażegnywania konkretnych sporów. Dlatego do priorytetowych zadań należy implementacja tych

nowelizacji do prawa ukraińskiego i regulaminów IWSG i Komisji Arbitrażowej do spraw morskich przy IHK Ukrainy.

Jeśli chodzi o regulamin arbitrażu UNCITRAL 2010, należy zauważyć, że IWSG, jako stale działająca organizacja arbitrażowa reprezentuje funkcje kompetentnego organu wspomagającego organizację arbitrażu *ad hoc*. Przy uwzględnieniu nowego regulaminu arbitrażu UNCITRAL z 27 października 2011 r. przez prezydium IHK Ukrainy przyjęta została nowa wersja „Reguł wspomagania sądownictwa arbitrażowego odpowiednio do regulaminu arbitrażu UNCITRAL przez ustawę o IWSG przy IHK Ukrainy”.

Nowelizacje w ustawie wzorcowej UNCITRAL dotyczą dwóch ważnych punktów: rozszerzenia pojęcia i formy umowy rozjemczej (art. 7) i wprowadzenia przepisów zabezpieczających uznanie i wykonanie takich umów (art. IVA).

W tym kontekście w naszych instytucjach arbitrażowych pracuje grupa robocza dla sformułowania propozycji zmian w Ustawie o IWSG i innych aktach prawnych, przede wszystkim k.p.c. Ukrainy, jako że zawiera on przepisy regulujące kompetencje sądów przy sprawdzaniu wniosków o uchylenie decyzji IWSG i Komisji Arbitrażowej do spraw morskich przy IHK Ukrainy, wniosków o uznanie i wykonanie orzeczeń arbitrażowych na Ukrainie oraz postępowanie sprawdzające te wnioski.

Zmiany te są w pierwszej kolejności związane są z implementacją przytoczonych nowelizacji do prawa krajowego. Jednak, kiedy patrzymy na prawo regulujące dziś międzynarodowe gospodarcze sądownictwo arbitrażowe, można dojść do wniosku, że posiadamy rozwiniętą bazę normatywną, zasadniczo odpowiadającą współczesnemu zapotrzebowaniu.

Wraz z ustawami Ukrainy z 3 lutego 2011 r. wprowadzono także znaczne zmiany i uzupełnienia do kodeksów postępowania cywilnego i gospodarczego, poprzez które uregulowane zostały postępowania dotyczące zaskarżania i egzekucji orzeczeń rozjemczych, także w dziedzinie arbitrażu międzynarodowego. W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę, że poprzez te ustawy zostały nareszcie odgraniczone kompetencje sądów gospodarczych i sądów powszechnych przy wykonywaniu decyzji IWSG i Komisji Arbitrażowej do spraw morskich przy IHK Ukrainy i innych międzynarodowych sądów gospodarczych. Zgodnie z tymi zmianami sądy gospodarcze rozpatrują tylko sprawy o zaskarżanie i wystawianie tytułów wykonawczych dla egzekucji decyzji sądów arbitrażowych, rozpatrujących jedynie spory wewnętrzne. Zaskarżanie i egzekucja decyzji IWSG i Komisji rozjemczej do spraw morskich przy IHK Ukrainy, jak również egzekucja decyzji innych międzynarodowych sądów gospodarczych rozpatrywane są przez miejscowe sądy powszechne zgodnie z regulacją Tytułu VIII, rozdział I k.p.c. Ukrainy.

Jeżeli już mówimy o poprawianiu prawa, to z satysfakcją możemy stwierdzić, że 19 maja 2011 r. (na mocy Dekretu prezydenta Ukrainy nr 589/2011) uchylony został Dekret prezydenta Ukrainy z 1 lipca 1995 r. nr 505/95, według którego reguły INCOTERMS po ich opublikowaniu w języku urzędowym mają zastosowanie w oficjalnym postępowaniu. Dekret ten sprawiał do niedawna spore problemy przy stosowaniu INCOTERMS-2010.

Przy uwzględnieniu wyżej wspomnianych aspektów jesteśmy zdania, że głównym zadaniem instytucji arbitrażowych nie jest rozwój zupełnie nowego prawa na Ukrainie, lecz jego ulepszenie i poprawienie praktyki stosowania prawa w tej dziedzinie. Chodzi o dopracowanie istniejących przepisów prawnych odpowiednio do nowych trendów międzynarodowych oraz o zlikwidowanie problemów w praktyce stosowania prawa. Dotyczy to przede wszystkim polepszenia współdziałania sądów państwowych i arbitrażowych, jako że wniosek końcowy jest ogólnie znany i ugruntowany – skuteczność sądów arbitrażowych i postępowań arbitrażowych w wielu – nawet jeśli nie we wszystkich krajach – zależy bezpośrednio od sądów państwowych, od tego, w jaki sposób wspomagają one sądy arbitrażowe, tworząc odpowiednio sprzyjające warunki dla spełniania ich funkcji³.

Poprzez ustawę o IWSG sądy państwowe otrzymały nie tylko funkcję kontrolną, lecz i wspomagającą sądownictwo arbitrażowe, m.in. poprzez:

- środki dla zabezpieczenia pozwu wniesionego przed zagraniczny sąd arbitrażowy;
- wspomaganie przy zbieraniu, przechowywaniu i zabezpieczeniu dowodów;
- wykształcenie praktyki stosowania prawa w kontekście ogólnie uznanych koncepcji sądownictwa arbitrażowego i jego orzecznictwa oraz postępowania arbitrażowego;
- wspieranie wśród prawników i biznesmenów postrzegania międzynarodowego sądownictwa arbitrażowego i sądów wewnętrznych jako skutecznego środka ochrony prawnej.

Jednocześnie wyżej nazwane funkcje są prawie nieużywane, ponieważ brakuje dla nich regulacji prawnych. Przede wszystkim dotyczy to środków zabezpieczenia. Ten problem jest obecnie szeroko dyskutowany.

Jak w wielu innych krajach świata, prawo na Ukrainie przewiduje możliwość zarządzenia środków zabezpieczenia zarówno przez sądy arbitrażowe, jak i przez sądy państwowe. W tym miejscu warto zwrócić uwagę na pewną osobliwość naszych instytucji arbitrażowych. Jest to fakt, że według przepisów ustawy o IWSG i Komisji

³ С. Кристер, Государственные суды и международный коммерческий арбитраж, „Международный Коммерческий Арбитраж”. – 2008. - № 3. – С.31-34.

Arbitrażowej do spraw morskich przy IHK Ukrainy prezes tych instytucji ma prawo do samodzielnego zarządzenia środków zabezpieczenia przed powołaniem członków sądu arbitrażowego. W ten sposób odpada konieczność powoływania sędziego nadzwyczajnego. Jednocześnie środki zabezpieczenia zarządzane przez sąd arbitrażowy (przez prezesa IWSG i Komisji Arbitrażowej lub przez członków składu sędziowskiego) nie podlegają egzekucji, są one wiążące jedynie dla stron. Wystąpienie do sądów państwowych w celu uzyskania egzekucji środków zabezpieczenia zarządzonych przez sąd arbitrażowy nie może osiągnąć celu, ponieważ brakuje przepisów procesowych regulujących postępowanie sprawdzające te wnioski i nie ma przepisów określających kompetentny dla tego postępowania sąd. Jedną z dróg rozwiązania tego problemu byłoby przyjęcie do ukraińskiego k.p.c. przepisu, że nazwany konkretny sąd mógłby udzielać na wniosek strony zezwoleń na egzekucję środków zabezpieczenia zarządzonych przez międzynarodowy gospodarczy sąd arbitrażowy.

Art. 9 Ustawy o IWSG zapewnia stronie prawo zwrócenia się do sądu państwowego lub do złożenia podczas postępowania arbitrażowego wniosku o zarządzenie środków zabezpieczenia i o uzyskanie sądowego tytułu dla tego zarządzenia. W prawie ukraińskim brakuje jednak przepisów o tym, który sąd miałby posiadać kompetencje do rozpatrywania takiego wniosku i jak takie postępowanie rozpoznawcze miałyby wyglądać. Z tego powodu niemożliwe jest wdrożenie na Ukrainie art. 9 Ustawy o IWSG, ponieważ brakuje dla niego odpowiedniej regulacji prawnej. Przynajmniej pierwsze kroki w tym kierunku zostały już jednak uczynione: w 2012 r. wniesiono bowiem poprawki do k.p.c., zezwalające sądom na podejmowanie decyzji zarządzania środków zabezpieczenia w fazie sprawdzania w sprawach o egzekucję orzeczeń sądów zagranicznych, wśród nich również sądów arbitrażowych. Na wniosek osoby wnioskującej sąd może zarządzić zastosowanie dla zabezpieczenia pozwu środków przewidzianych w k.p.c., jeżeli niezarządzenie takich środków mogłoby poważnie zakłócić lub uniemożliwić egzekucję orzeczenia zagranicznego sądu arbitrażowego.

Należy również poprawić funkcje kontrolne sądów państwowych w stosunku do sądownictwa arbitrażowego. Jeżeli weźmiemy pod uwagę, że w chwili obecnej za sprawdzanie wniosków o uznanie i o uchylenie orzeczenia rozjemczego oraz jego wykonanie odpowiedzialne są sądy pierwszej instancji, byłoby sensowne przekazanie tych kompetencji sądom apelacyjnym. Przed wejściem w życie k.p.c. z 1 stycznia 2005 r. kompetencje zarówno w sprawach o sprawdzanie wniosków o uchylenie orzeczeń IWSG i Komisji Rozjemczej do spraw morskich przy IHK Ukrainy, jak i o uznawanie i wykonanie orzeczeń IWSG i Komisji Rozjemczej znajdowały się w rękach sądów apelacyjnych. Sądy te nabyły w ten sposób duże doświadczenie orzecznicze, dzięki któremu uchylenia orzeczeń lub odrzucenie ich uznania czy też wykonania zdarzały się stosunkowo rzadko.

Jednak wraz z wejściem w życie k.p.c. sprawdzanie tych wniosków zostało przesunięte do sądów pierwszej instancji, m.in. Schewtschenkiwskij – sądu dzielnicowego w Kijowie. Analiza orzecznictwa takich wniosków przez te sądy pokazuje, że sądy popełniają wiele błędów podczas sprawdzania wniosków, dokonując w trakcie postępowań naruszeń obowiązujących Ukrainę umów międzynarodowych i błędnie interpretując prawo ukraińskie. Ponadto takie postępowanie może ciągnąć się latami, jeśli uwzględnimy wszystkie możliwości apelacji i rewizji. Stąd uzasadnione jest pytanie o zasadność przywrócenia poprzednio obowiązującej regulacji i przekazanie funkcji kontroli i wsparcia z powrotem sądom apelacyjnym (art. 6 ust. 2 ustawy), a w przypadku sądownictwa IWSG i orzeczeń Komisji Rozjemczej do spraw morskich przy IHK Ukrainy – sądowi apelacyjnemu w Kijowie, co odpowiadałoby praktyce międzynarodowej, podnosiło jakość pełnienia tych funkcji przez organy państwa i skracало czas potrzebny do uzyskania ostatecznego orzeczenia w tych sprawach.

Chcielibyśmy również zwrócić uwagę na niektóre trudności podczas ustalania zdolności arbitrażowej sporów. Trudności te mają przede wszystkim związek z brakami w prawie ukraińskim dotyczącymi kompetencji w sporach międzynarodowego arbitrażu gospodarczego i sądów państwowych (powszechnych i gospodarczych).

Jak wiadomo, kompetencja międzynarodowego arbitrażu gospodarczego zawarta została w wymienionej ustawie i uzależniona od spełnienia dwóch kryteriów: elementu zagranicznego i przedmiotu sporu. W art. 1 ustawy ustawodawca ogólnie wytycza kryteria kategorii sporów, dla których kompetencja przechodzi w ręce zagranicznych sądów arbitrażowych: m.in. są to spory między przedsiębiorstwami z udziałem zagranicznych inwestorów i międzynarodowymi korporacjami i organizacjami, które zostały utworzone na terytorium Ukrainy – między sobą, między swymi poszczególnymi członkami oraz spory z innymi podmiotami prawnymi na Ukrainie. W nr 4 tego samego artykułu ustawodawca ustanowił regułę, że inne ustawy mogą określać spory, które nie podlegają kompetencjom sądów arbitrażowych lub ewentualnie mogą zostać mu przekazane jedynie na mocy określonych przepisów różniących się od przepisów tej ustawy. W art. 12 Kodeksu Prawa Gospodarczego Ukrainy znajdujemy m.in. przepis, że z kompetencji sądów arbitrażowych wyłączone są spory powstające podczas dokonywania transakcji, zmian, wypowiedzenia i wypełniania warunków umów gospodarczych zawieranych dla zaspokojenia potrzeb państwa. Orzecznictwo jednak nie interpretuje tych przepisów jednoznacznie. Niektóre sądy są zdania, że oddziaływanie tego artykułu nie ogranicza się jedynie do wewnętrznych sądów arbitrażowych, lecz rozciąga się również na międzynarodowy arbitraż gospodarczy, z tego powodu sprawy te nie posiadają zdolności arbitrażowej. Inne sądy uważają, że sprawy te posiadają zdolność arbitrażową i uzasadniają to tym, że wspomniany artykuł Kodeksu Postępowania Gospodarczego

ogranicza kompetencje jedynie wewnętrznych sądów arbitrażowych, jednakże nie dotyczy on międzynarodowego arbitrażu gospodarczego. Skłaniamy się do przyjęcia drugiej z tych tez, ponieważ jest absolutnie zrozumiałe, dlaczego państwo ograniczyło kompetencję wewnętrznego arbitrażu dla tych kategorii spraw. Wyłączenie tych spraw bez powodu z kompetencji arbitrażu międzynarodowego ogranicza środki ochrony przed naruszeniami prawa w stosunkach międzynarodowych i utrudnia jego przywrócenie, szczególnie dla przedsiębiorstw ukraińskich. Jeśli dojdzie do naruszeń ich praw, mogą one jedynie zwrócić się do sądów zagranicznych i są przy tym zmuszone do stosowania zagranicznego prawa procesowego. Podobne komplikacje mają miejsce podczas sporów między korporacjami.

Państwo reprezentowane przez judykaturę bierze, obok podjętej przez parlament reformy bazy prawnej, udział w relacjach związanych z postępowaniem w sporach w handlu zagranicznym. Z tego powodu byłoby dobrze stworzyć warunki do podniesienia jakości wydawanych przez właściwe sądy orzeczeń. O ważności tego problemu świadczy fakt, że pytanie o współpracę sądów państwowych i arbitrażowych na większości konferencji i innych międzynarodowych mitingów pojawia się stale na porządku dziennym, a orzeczenia sądów dotyczące arbitrażu spotykają się z ostrą krytyką.

Dnia 4 września 2014 r. odbyło się naukowo-praktyczne spotkanie okrągłego stołu na temat „Granice ingerencji sądu a międzynarodowy arbitraż gospodarczy”, którego organizatorami byli IWSG i Komisja Rozjemcza do spraw morskich przy IHK Ukrainy, Naukowy Instytut Badawczy Prawa Prywatnego i Przedsiębiorczości Narodowej Akademii Nauk Prawnych Ukrainy oraz Zrzeszenie Prawników – specjalistów z prawa cywilnego. Podczas obrad przedyskutowano najważniejsze problemy, dotyczące funkcji kontrolnej i wspomagającej sądów państwowych dla arbitrażu. W obradach okrągłego stołu wzięło udział 72 uczestników, byli między nimi sędziny i sędziowie Sądu Najwyższego Ukrainy, Najwyższego Specjalistycznego Sądu do spraw cywilnych i karnych, Najwyższego Sądu Gospodarczego Ukrainy, sądów okręgowych i miejskich, prawnicy i adwokaci.

Statystyczny obraz sądownictwa arbitrażowego na Ukrainie, w oparciu o analizę orzecznictwa według wyników sprawdzania wniosków o uchylenie orzeczeń arbitrażowych IWSG przy IHK Ukrainy, przedstawia się następująco.

W 2012 r. IWSG osądził i orzekł w 299 sprawach, 22 orzeczenia rozjemcze były przedmiotem sprawdzenia przez Schewtschenkiwskij sąd dzielnicowy w Kijowie, ponieważ wniesiono wnioski o ich uchylenie. Według wyników sprawdzenia sądowego (wraz z instancjami apelacyjnymi i rewizyjnymi) 4 orzeczenia zostały uchylone (z rozmaitych powodów, m.in. przedłożenia porozumienia rozjemczego przez sąd arbitrażowy).

W 2013 r. IWSG rozpatrzył i rozstrzygnął w 297 sprawach, 12 z nich były przedmiotem sprawdzenia przez Schewtschenkiwskijskyj sąd dzielnicowy w Kijowie, ponieważ wniesiono o ich uchylenie. Według wyników sądowego sprawdzenia (wraz z instancjami apelacyjnymi i rewizyjnymi) 2 orzeczenia rozjemcze zostały uchylone (powody uchylenia – brak zdolności arbitrażowej sporów między korporacjami i sporów powstających podczas wypełniania warunków umów gospodarczych dotyczących spełniania potrzeb państwa, naruszenia postępowania sprawdzającego spory).

Do września 2014 r. Schewtschenkiwskijskyj sąd dzielnicowy w Kijowie wziął na wokandę trzy sprawy rozpatrywane przez IWSG w 2014 r., w których wpłynęły wnioski o uchylenie orzeczeń rozjemczych. Do chwili obecnej wszystkie trzy wnioski rozpatrywane są przez Schewtschenkiwskijskyj sąd dzielnicowy w Kijowie.

W zestawieniu sporządzonym przez firmę prawniczą Cai & Lenard, które jest interesujące i przydatne zarówno dla praktyki sądowej, jak i arbitrażowej⁴, znalazły się następujące informacje: stosunek między przypadkami uchylenia orzeczeń arbitrażowych IWSG przy IHK Ukrainy i zezwoleń na egzekucję naszych orzeczeń w latach 2011 – 2012 wyniósł 1: 49, tzn. na jedno uchylone orzeczenie przypada 49 orzeczeń IWSG, które przyjęte zostały przez sąd do wykonania. Nie jest to zły wynik. Przy tym w sprawozdaniu podkreślono, że postanowienia uchylające zostały przez sąd apelacyjny bardzo dokładnie zbadane i w wielu wypadkach uchylone.

Interesujące są również statystyki dotyczące wykonywania orzeczeń IWSG za granicą. I tak z 15 orzeczeń IWSG przy IHK Ukrainy, które miały zostać wykonane w Niemczech, 14 zostało przez niemieckie sądy przyjęte do wykonania.

Pomimo ogólnie pozytywnego obrazu orzecznictwa arbitrażowego na Ukrainie, niektóre orzeczenia prawne sądów państwowych wydają się wątpliwe, m.in. uchylenia orzeczeń rozjemczych z powodu „wykładni klauzuli rozjemczej ustanowionej przez sąd arbitrażowy”. Stosownie do ustawy o IWSG członkowie sądu arbitrażowego przy badaniu pytania o ich kompetencje muszą analizować umowę rozjemczą, poznać jej treść, tzn. wyłożyć normę. Bez wykładni sąd arbitrażowy nie może sformułować uzasadnionego postanowienia o swojej kompetencji. Sąd miejscowy popierał dotąd jednak formalny punkt widzenia, że według art. 213 i 637 k.c. Ukrainy jedynie strony mają prawo do wykładni treści umowy, a sąd może podejmować postanowienia w sprawie wykładni umowy jedynie na podstawie odpowiedniego wniosku strony. Z tego powodu sąd miejscowy doszedł do wniosku, że sąd arbitrażowy, który podczas ustalania swojej kompetencji dokonał wykładni klauzuli rozjemczej znajdującej się w spornej umowie, naruszył ramy tej klauzuli, ponieważ żadna ze stron nie zwróciła się do niego o dokonanie

⁴ Україна. Дружня арбітражу юрисдикція: статистичний звіт, 2011-2012, К. Пільков. – К.: Cai & Lenard, 2012. – 29с.

wykładni klauzuli. Szkoda, że wyżej przedstawione stanowisko sądu dzielnicowego Schewtschenkiwskij w Kijowie znalazło poparcie w instytucjach apelacyjnych i rewizyjnych. Uważamy, że to założenie jest błędne, ponieważ nie bierze pod uwagę przepisów ustawy specjalistycznej – ustawy o IWSG, która stanowi, że sąd arbitrażowy ustala swoją kompetencję w sprawie i specyfikę swojej natury prawnej przez wykładnię umowy rozjemczej (art. 16 GIWSG), co m.in. wyraża się w jego autonomii dotyczącej innych warunków umowy.

Mimo tych detali na Ukrainie stworzona została odpowiednia przestrzeń prawna, warunki polityczne i organizacyjne dla normalnego funkcjonowania międzynarodowych instytucji arbitrażu i spełnienia jej międzynarodowych zobowiązań. Potwierdzeniem tego niech będą 22 lata działalności IWSG przy IHK Ukrainy. W tym czasie stał się on znany w świecie biznesu i wśród prawników. Należy zauważyć, że zostały poprawione zarówno struktura organizacyjna IWSG i Komisji Rozjemczej, jak i postępowanie arbitrażowe, w pierwszej kolejności poprzez zmiany w regulaminach dotyczące przepisów o kosztach i opłatach arbitrażowych. Na przestrzeni 22 lat historii ustawy o IWSG opracowano i przyjęto trzy wersje regulaminu: 1992, 1994 i obecnie obowiązującą, przyjętą postanowieniem prezydium IHK Ukrainy z 17 kwietnia 2007 r. nr 18(1) ze zmianami przyjętymi postanowieniami prezydium IHK Ukrainy z 25 października 2012 r. i 24 kwietnia 2014 r. Istnieją również dwie wersje regulaminu Komisji Rozjemczej do spraw morskich: z 1994 r. i obowiązująca, przyjęta postanowieniem prezydium IHK Ukrainy z 17 kwietnia 2007 r. nr 18(1) ze zmianami dokonanymi postanowieniami prezydium IHK Ukrainy z 25 października 2012 r. i 24 kwietnia 2014 r. Uwzględniając najnowsze trendy rozwoju międzynarodowego arbitrażu handlowego i praktyczne doświadczenia IWSG i Komisji Rozjemczej, prezydium IHK Ukrainy opracowuje projekty nowych regulaminów tych instytucji, które według najnowszej prognozy przedłożone miały być zatwierdzone w listopadzie i grudniu 2014 r.

Najważniejsze jest, że w tym czasie powstało grono wysoko kwalifikowanych sędziów arbitrażowych, którzy zawodowo i osobiście zdolni są do podejmowania decyzji niezależnie, obiektywnie i odpowiednio do okoliczności sprawy i stosowanego prawa. Na liście znajduje się 85 nazwisk wysoko wykwalifikowanych fachowców – naukowców, wykładowców, doświadczonych praktyków; większość z nich (41) to doświadczeni zagraniczni sędziowie arbitrażowi z 25 krajów świata, m.in. z Austrii, Białorusi, Bułgarii, Wielkiej Brytanii, Kazachstanu, Niemiec, Macedonii, Holandii, Norwegii, Polski, Rosji, Serbii, Słowacji, Słowenii, USA, Węgier, Francji, Chorwacji, Szwecji.

Jednym z kryteriów sukcesu IWSG jest liczba wniosków. Rocznie przyjmowanych jest od 300 do 450 spraw; w całej swej historii wniesiono do rozpatrzenia przez

IWSG ponad 7500 spraw, których strony pochodziły ze 110 krajów świata. W 2013 r. IWSG przyjął do rozpatrzenia 428 spraw, do września 2014 r. złożono ponad 350 spraw.

Sekretariat i sędziowie arbitrażowi przykładają dużą wagę do szybkości załatwiania spraw. W 2013 r., w 80 % spraw, orzeczenia wydano w ciągu pół roku od daty przyjęcia sprawy do rozpatrzenia w postępowaniu przez IWSG. To bardzo dobry rezultat, zwłaszcza w warunkach negatywnej tendencji, wyrażającej się w ostatnich latach tym, że pozwani starają się wzmocnić swój sprzeciw wobec postępowania w sprawie, np. przez zmianę miejsca pobytu, odmowę przyjęcia dokumentów, nadużywanie praw procesowych itp.

W IWSG powstał specjalny program elektronicznego przepływu dokumentów. Obok rejestracji wpływających i wychodzących dokumentów, stanu postępowania arbitrażowego danego dnia i kontroli terminów postępowania program ten w dalszej perspektywie umożliwi wymianę elektronicznych akt arbitrażu, dokumentów i innych informacji między sekretariatem IWSG, sędziami arbitrażowymi i stronami.

IWSG przy IHK Ukrainy aktywnie współpracuje z międzynarodowymi instytucjami arbitrażu. Jest członkiem praktycznie wszystkich międzynarodowych stowarzyszeń: Międzynarodowej Federacji Komercyjnych Instytucji Arbitrażowych w Nowym Jorku (IFCAI), Europejskiej Grupy Arbitrażu przy IHK w Paryżu, jak też organu doradczego Dyrektora IHK krajów WNP. Na poziomie bilateralnym IWSG podpisał umowy z instytucjami arbitrażu z 16 krajów świata. Przedstawiciele ukraińskich instytucji arbitrażowych aktywnie uczestniczą we wszystkich międzynarodowych konferencjach. Skuteczne funkcjonowanie międzynarodowego arbitrażu jest bowiem niemożliwe bez stałych kontaktów, bez wymiany doświadczeń i idei.

Reasumując, należy podkreślić, że przyszłość międzynarodowego arbitrażu handlowego na Ukrainie leży w poprawie regulacji prawnych poszczególnych instytucji i faz arbitrażu, w poprawie jakości orzeczeń, szybkości postępowania i w stworzeniu pozywającym warunków dla przeprowadzenia arbitrażu, które umożliwią wydawanie obiektywnych, zgodnych z prawem i okolicznościami orzeczeń, które będą również wykonywane. To prowadzi bowiem do spełnienia głównego zadania arbitrażu – przywrócenia naruszonych praw i interesów osób fizycznych i prawnych.